

До спеціалізованої вченої ради Д 17.127.07
Класичного приватного університету
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70 б

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

КАЛЮГИ КАРИНИ ВІКТОРІВНИ на тему: «**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ОТОТОЖНЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ЗАСОБАМИ КРИМІНАЛІСТИКИ**» поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дисертаційне дослідження **Калюги К. В.** присвячене одній з найбільш важливих проблем в галузі криміналістики – удосконалення ототожнення особи злочинця засобами криміналістики з урахуванням сучасних тенденцій у науці та техніці. Небезпечною тенденцією у вчиненні злочинів стає їх різноманіття. Способи здійснення й приховування, об'єкти злочинного посягання не вкладаються в традиційні схеми розслідування, набуваючи нового кримінального забарвлення, що потребує нових узагальнень для розробки дієвих криміналістичних рекомендацій з розслідування. Дослідженню особи, яка вчинила злочин, приділяють увагу науковці різних галузей знань: філософи, соціологи, криминологи, спеціалісти у сфері кримінального права та кримінального процесу, криміналісти тощо. Перед останніми постало завдання розробки й застосування принципово нових теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо встановлення та ототожнення особи злочинця засобами криміналістики, у тому числі «нетрадиційними», на сьогодні ще мало розробленими засобами, проте перспективними й дієвими в застосуванні свого інструментарію під час вирішення завдань досудового розслідування кримінальних проваджень. У зв'язку із цим набуває

актуальності проблема необхідності розробки й застосування принципово нових теоретичних положень і практичних узагальнень дослідження особи злочинця на основі розробки окремої криміналістичної теорії про зовнішні ознаки та властивості особи злочинця, що і обумовило **актуальність теми дослідження.**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленої Указом Президента України № 276/2015 від 20 травня 2015 р.; Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2016–2020 рр.; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України № 5 від 12 січня 2015 р.; Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого постановою Верховної Ради України № 509-VIII від 4 червня 2015 р., та в межах теми науково-дослідної роботи Класичного приватного університету «Організаційно-правове, науково-методичне й інформаційне забезпечення досудового слідства та судового провадження» (державний реєстраційний номер 0111U008727).

Тема дисертації затверджена вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 5 від 23 грудня 2015 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. З урахуванням вищевикладеного представлена дисертація виглядає достатньо фундаментальним дослідженням, в якому вирішена низка теоретичних та практичних проблем формування практики встановлення та ототожнення особи злочинця засобами криміналістики. Автором проаналізовано і використано велику кількість нормативно-правових актів і наукових праць з теорії та історії розвитку криміналістики і кримінального процесу, кримінології, психології, судової психіатрії, сучасних (перспективних) досліджень науки і техніки та інших, які торкалися предмету дослідження (всього 710 найменувань) та 13 додатків, що створює достатнє нормативне і

теоретичне підґрунтя сформульованих наукових положень, висновків та рекомендацій.

Заслуговує на відзначення те, що автор використовує результати новітніх дисертаційних досліджень, присвячених проблематиці встановлення та ототожнення особи злочинця засобами криміналістики. Сформульовані у дисертації положення спираються на достатню емпіричну базу – результати вивчення матеріалів кримінальних справ, а також на результати анкетування слідчих, прокурорів та представників експертних підрозділів з різних регіонів України з питань, що входили у предмет дисертаційного дослідження(710 найменувань) та 13 додатків. Повний обсяг дисертації – 515 сторінок, з них основний текст – 361 сторінка. Основні результати дослідження викладені автором у 53 науковій праці, з яких: 1 – монографія, 1 – навчальний посібник, 26 – статті в наукових фахових, 5 з яких у зарубіжних наукових виданнях, 25 – матеріали міжнародних конференцій та круглих столів.

Дисертація К. В. Калюги містить низку положень, висновків і пропозицій, що мають певний ступінь **новизни**, до яких, зокрема можуть бути віднесені наступні.

У першому розділі дисертації **Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження особи злочинця в криміналістиці»** (стор. 27-61 дис.) проаналізовано етимологію основних термінів, що вживаються в дослідженні. Критично проаналізовано й узагальнено численні описові, поведінкові, структурні, соціально-психологічні, правові та морально-юридичні визначення поняття особи з погляду науки криміналістики.

Основними віхами становлення поняття особи невідомого злочинця є вчення: італійського лікаря-психіатра та кримінолога Чезаре Ломбразо (1835-1909 рр.), австрійського професора Ганса Гроса (1847–1915 рр.); французького вченого А. Бертільона (1853–1914 рр.); радянських учених І. М. Якімова (1912–1982 рр.) та І. П. Крилова (1906–1996 рр.), а також окремі дослідження Р. С. Белкіна (1922-2001 рр.), Т. В. Варфоломєєвої (1942

р.), А. І. Вінберга (1908-1989 рр.), І. А. Возгриня (1929-2005 рр.), Ю. Г. Корухова (1929 р.), М. І. Порубова (1932 р.), М. П. Яблокова (1925 р.). На сучасному етапі проблемам ототожнення особи приділяли увагу такі українські вчені, як: В. Д. Басай, В. П. Бахін, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Кліменко, О. А. Кіріченко, І. І. Когутич, В. С. Кузьмічов, В. Г. Лукашевич, В. Т. Нор, М. В. Салтєвський, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський. Зроблено висновок, що традиційно наука криміналістика вивчає особу злочинця з різних позицій, а саме як: елемент криміналістичної характеристики злочину; об'єкт і суб'єкт тактичної взаємодії під час розслідування злочинів; поведінку злочинця під час вчинення злочину (механізм і спосіб вчинення), який містить органічно взаємопов'язані елементи внутрішньої (психічної) та зовнішньої (фізичної) діяльності. Такі знання особливостей особи злочинця спрямовані на розробку практичних рекомендацій з ефективного планування й організації розслідування злочинів. Дані про особу злочинця автором пропонується використовувати також для прийняття обґрунтованих процесуальних рішень, наприклад, застосування належних засобів забезпечення кримінального провадження (Розділ II КПК України); повідомлення про підозру (Глава 22 КПК України); розшук підозрюваного (ст. 281 КПК України); звільнення особи від кримінальної відповідальності (ст. 285–289 КПК України) тощо.

Певною мірою цікавим виявляється **Розділ 2 «Наукові основи окремої криміналістичної теорії про зовнішні ознаки та властивості особи»** (стор. 62-79 дис.), де подано критичний аналіз традиційних криміналістичних здобутків і сучасного стану анонсованої проблеми, що дало змогу зробити певні висновки. Так, традиційні методи розслідування вже не відповідають сучасним способам вчинення й приховування злочинів, що потребує нових узагальнень для розробки дієвих криміналістичних рекомендацій. Встановлено, що в криміналістиці, слідчій і судовій практиці відомості про властивості та ознаки злочинця зараз використовують дуже обмежено, лише як орієнтуюча інформація, при складанні словесного портрета, проведенні

слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій для отримання суб'єктивних відображень спогадів свідків-очевидців.

Констатовано, що вивчення особи обвинуваченого традиційно здійснювали за двома основними напрямками: перший – акцентували увагу на практичному аспекті комплексного використання даних про його особу (як людини й особистості) у діяльності з розкриття та розслідування злочинів; другий – пов'язаний з певним обґрунтуванням теоретичних засад «криміналістичного вчення про особу злочинця», яке базується на теорії відображення й системах філософських, соціологічних, психологічних і правових знань про особу.

Зазначено, що традиційно окрема галузь криміналістичної техніки (габітоскопія) вивчає систему теоретичних положень про зовнішні ознаки людини та сукупність методів, науково-технічних засобів, що забезпечують збирання, дослідження й використання цих ознак для ототожнення особистості. Вона зосереджує увагу на суто практичному аспекті застосування цих знань, що відображається в посиланні на латинське та грецьке походження терміна «габітоскопія» (від лат. *habitus* – зовнішній вигляд людини, її конституція, статура і грец. *σκοπεο* – розглядати).

Визначено, що такий підхід, хоча й має значущу методичну (практичну) спрямованість, дещо обмежує можливості застосування сучасної методології до певного переосмислення й розвитку відомих і свого часу критикованих (часто огульно й не завжди обґрунтовано) як «ненаукових» або «псевдонаукових» методів на кшталт хіромантії, фізіогноміки, графології тощо.

Поділяючи та розвиваючи думку М. В. Салтєвського, запропоновано розглядати проблему в більш широкому аспекті: особа як об'єкт взаємодії та слідоутворення під час вчинення злочину залишає велику кількість відображень своїх властивостей, якостей і ознак, які залишаються в матеріальному середовищі та слідах пам'яті людей («ідеальних» слідах), які певним чином стикалися з подією злочину (потерпілі, очевидці, свідки,

співучасники тощо). У цьому плані проаналізовано властивості особи, що відображаються в матеріальному середовищі під час вчинення злочину; прийоми роботи з матеріальними слідами, що відображають зовнішні ознаки особи; прийоми отримання інформації з «ідеальних» відображень – слідів пам'яті; сліди папілярних візерунків рук і ніг людини та деякі прийоми використання їх з метою отримання інформації для розшуку злочинців і їх ототожнення; матеріальні сліди, що нанесені іншими частинами тіла людини, та методи використання їх з метою отримання інформації щодо злочинця й обставин злочину; прийоми використання слідів рук, ніг і слідів-речовин людини для отримання інформації щодо злочинця й обставин злочину; прийоми розшуку злочинця за слідами пальців рук, що містяться в криміналістичних дактилоскопічних обліках; сліди біологічних властивостей людини та прийоми використання їх для отримання інформації щодо злочинця й обставин злочину; звукові сліди та використання їх для отримання інформації щодо злочинця й обставин злочину; запахові сліди людини, засоби та прийоми їх фіксації, способи використання їх для отримання інформації щодо злочинця й обставин злочину.

З наукової точки зору особливої уваги заслуговують розглянуті автором питання теоретико-методологічних засад оцінки ефективності ототожнення особи, які автор дослідів у **Розділі 3 «Напрями та прийоми криміналістичного дослідження особи злочинця»** (стор. 80-145 дис.). Докладно проаналізовано можливості використання криміналістичної гомології (за визначенням В. О. Образцова), що пов'язана з вивченням людей як структурних елементів системи реалізації та відображення досліджуваних у кримінальному судочинстві подій. Зазначено, що криміналістична гомологія рекомендує підходити до кожної людини, від якої можуть бути отримані корисні відомості, розглядаючи її з трьох позицій. По-перше, як особистості; по-друге, як елемента системи досліджуваної події й процесу її відображення; по-третє, як слідоутворюючого й одночасно слідосприймаючого об'єкта. Це дає змогу зробити важливий методологічний висновок, що в

людині інформативно все: думки, душевні спонуки, тіло, супутні речі, форми, особливості прояву активності та багато іншого, що пов'язано з її сутністю, сферами, видами, напрямками її реалізації.

Зазначено, що, по-перше, у предмет традиційного криміналістичного пізнання, аналізу та оцінювання при гомологічних дослідженнях включають криміналістичні юридично значущі сліди; по-друге, певна частина інформації, носієм якої є підозрювані, обвинувачені, потерпілі, свідки, може бути отримана безпосередньо від самої особи мовним чи іншим способом. Водночас у кримінальному провадженні реалізуються й інші шляхи збирання гомологічної інформації з використанням найрізноманітніших методів і прийомів пошуку носіїв інформації, отримання, фіксації, аналізу, оцінювання, передачі та використання отриманих даних. У їх коло входять як традиційні (спостереження, ідентифікація, моделювання, розпитування тощо), так і нові прийоми й методи, що являють собою більш ефективні модифікації методів, котрі раніше застосовували, або які відображають принципово новий рівень знання й колись невідомі можливості.

Дисертант не відходить від наукової дискусії з проблем та можливостей встановлення особи невідомого злочинця, де проаналізовано та визначено проблеми й можливості застосування сучасних науково-технічних засобів у встановленні особи невідомого злочинця, що відповідає викликам практики розслідування кримінальних правопорушень і перспективним напрямкам роботи з криміналістичне значущою інформацією.

Наголошено, що орієнтуюче значення для побудови моделі злочинця має типовий образ – уявлення про те, як виглядає сучасна людина. Конкретизація, структурування, визначення елементного складу окремих блоків ознак здійснюються на підставі криміналістичних описів і узагальнень, типових характеристик злочинця (словесний, психологічний портрет тощо), розглядають його з погляду зовнішніх ознак і внутрішнього змісту, як матеріальний елемент навколишнього світу, особистість, слідоутворюючий і слідосприймаючий об'єкт. Констатовано, що

ефективність реалізації пошукової моделі залежить не стільки від повноти її інформаційного наповнення (кількості відображених у ній ознак), скільки від пошукової, відмінної (унікальної), значущості її окремих ознак.

Спираючись на поняття моделювання як загальнонаукового методу, який використовують у криміналістиці для вивчення окремих матеріальних об'єктів, наприклад, предметів зі слідами, спеціально виготовленими для цієї мети, а також для вивчення процесів різної складності, зокрема механізму слідоутворення в різних технологічних процесах тощо. Розроблено технологію (алгоритм) створення й використання моделі особи невідомого злочинця вже під час огляду місця події, що складається із семи послідовно виконуваних етапів:

1) підбір і перевірка необхідних науково-технічних засобів, запрошення відповідного фахівця;

2) виявлення матеріальних джерел інформації про особу невідомого злочинця;

3) виявлення «ідеальних» джерел інформації про особу невідомого злочинця – опитування свідків, очевидців, потерпілих;

4) отримання з виявленого – матеріальних і «ідеальних» слідів (джерел) – якісно-кількісної інформації;

5) фіксування відповідним чином виявлених слідів і отриманої інформації;

6) складання криміналістичного портрета особи невідомого злочинця;

7) заповнення відповідних форм (з реквізитами ідентичної існуючої інформаційно-аналітичної системи) і відправлення до НДЕКЦ (інформаційний центр) для аналітичної обробки, дослідження й оцінювання зібраної інформації, уточнення (поповнення) інформаційної моделі особи невідомого злочинця.

Така модель, на думку автора, будучи процесом відбору, аналізу й узагальнення в одне ціле необхідної, ситуаційно розрізненої інформації, покликана сприяти встановленню особи невідомого злочинця на ранніх

стадіях досудового розслідування.

Цікавими виявляються дослідження автора щодо *«Криміналістичного портрету особи злочинця»*, де проаналізовано засадничі передумови формування поняття «криміналістичний портрет особи злочинця» й розроблено на цій основі методики його складання.

Виокремлено три стадії (етапи) створення (формування) інформаційної моделі «криміналістичного портрета» залежно від джерел і повноти отриманої інформації. Так, на першому етапі така інформаційна модель складається з передбачуваної (прогнозованої) інформації, що потребує перевірки. На другому етапі ця модель доповнюється достовірними (позитивними) знаннями про ознаки шуканого суб'єкта. Вона формується на підставі показань потерпілих, очевидців злочину, інших даних. На третьому етапі створюють комбіновану модель, яка містить у собі вже отримані достовірні дані (інформацію) щодо одних і передбачуване знання стосовно інших властивостей та прикмет злочинця.

Констатовано, що зарубіжні та вітчизняні автори по-різному називають таку модель особи злочинця («профіль злочинця», «психологічний портрет», «психологічний профіль» тощо). Обґрунтовано, що назва «криміналістичний портрет» точніше передає його зміст, ніж «психологічний профіль» або «психологічний портрет». Тим більше, що структура «психологічного портрета» виходить за межі «внутрішніх психологічних властивостей, а також поведінкових ознак людини».

Виявлено, що джерелами побудови «криміналістичного портрета» на етапі проведення першочергових слідчих та оперативно-розшукових дій за відсутності підозрюваного для визначення кола осіб, причетних до їх вчинення, можуть бути будь-які матеріально фіксовані чи «ідеальні» сліди-відображення, а також інформація, отримана при дослідженні жертви, за умови її наявності.

Зазначено, що складання «криміналістичних портретів» доцільно проводити не хаотично, а за чітким алгоритмом, який дає змогу

систематизувати одержану інформацію для досягнення ефективності та послідовності в проведенні роботи.

Запропоновано структурно-логічну схему побудови «криміналістичного портрета», яка складається з відповідних розділів:

1) безпосереднє спостереження, вивчення та розпізнання матеріально фіксованих носіїв обстановки місця події (об'єктів живої й неживої природи);

2) виявлення та дослідження «ідеальних» слідів-відображень (суб'єктивні образи, мисленнєві копії матеріальних речей, фактів, подій, проміжків часу, збережених у пам'яті людини (свідка, очевидця, потерпілого));

3) розумова діяльність слідчого із залученням відповідних спеціалістів;

4) опис властивостей особи та їхнє закріплення на основі даних, одержаних у результаті дослідження джерел інформації, що доцільно виконувати не в описовій формі, а шляхом заповнення відповідно розробленої статистичної форми;

5) таку саму методику опису властивостей особи застосовують і під час взяття її на кримінальний облік (реєстрацію).

Запропоновано створення такого окремого виду криміналістичного обліку, як картотека криміналістичних портретів, що є напрямом удосконалення системи криміналістичних обліків.

Обґрунтовано криміналістичний портрет особи злочинця розуміти як систему відомостей про соціальні, фізико-біологічні та психологічні властивості, яка індивідуалізує особу і є результатом комплексного аналізу інформації, зафіксованої на тих чи інших носіях інформації.

З метою розробки методики складання «криміналістичного портрета» запропоновано використовувати досвід зарубіжних країн зі створення тривимірної комп'ютерної моделі особи невідомого злочинця, яка ґрунтується на методі еволюційного морфінгу (трансформації).

Для наочності виокремлено та проаналізовано «типовий криміналістичний портрет озброєного злочинця» і на цій основі намічено

шляхи використання цих відомостей як орієнтуючої інформації, що дає змогу визначити коло осіб, причетних до вчинення злочину, з подальшим їх ототожненням.

Використовуючи розроблені методичні підходи, окреслено визначальні особистісні характеристики та складено типові «криміналістичні портрети» окремих видів злочинців (особа злочинця у вбивствах, особа злочинця-гвалтівника, особа, яка публічно вживає чи розповсюджує наркотичні речовини, особа «комп'ютерного злочинця» (який вчиняє злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку тощо), орієнтуючись на можливість та доцільність у подальшому створення відповідних криміналістичних обліків, об'єднаних у сучасні інформаційно-пошукові системи.

Достатньо уваги у дисертаційному дослідженні приділено проблемним питанням криміналістики, які викладені автором у **Розділі 4 «Сучасні виклики практики та перспективи застосування новітніх наукових знань про особу злочинця»** (стор.146-357 дис.).

С точки зору *сучасного стану та перспективи роботи з інформацією щодо особи злочинця* проаналізовано значення цієї роботи не тільки для повного, всебічного та об'єктивного розслідування кримінального провадження й обґрунтованого призначення покарання, а і як передумови здійснення запобіжної (профілактичної) роботи із запобігання злочинам, успішного застосування основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених, а також забезпечення законних прав та інтересів цієї особи, дотримання законності.

На думку автора потреби практики ставлять на порядок денний питання про необхідність удосконалення наявних форм криміналістичного обліку шляхом відображення в них інформації про індивідуальні ознаки, риси та властивості особи злочинця з метою її подальшого використання для виконання завдань кримінального провадження, виправлення й ресоціалізації

засуджених, їх адаптації після звільнення, запобігання злочинам.

Заслуговує на відзначення те, що автор досить глибоко та аргументовано висвітлює особливості механізму *«Використання нетрадиційних вчень» у дослідженні особи злочинця*, які викладені у *підрозділі 4.2.* вказаного розділу. Проаналізовані можливість і доцільність використання в сучасних умовах для дослідження особи злочинця знань та методів фізіогноміки, френології, хіромантії (хірогномії, хірології), габітології, локомоції, одорології, скриберології, графології, фоноскопії тощо. Розглянуто методи, які не завжди сприймає традиційна наука, при цьому вони дають змогу за зовнішнім виглядом та діями людини визначити її характер, почуття й здібності. Зазначено, що в криміналістиці та слідчій практиці відомості про властивості й ознаки злочинця зараз використовують дуже обмежено. Тому перспективним є вдосконалення зазначених «нетрадиційних» знань, учень і методів дослідження властивостей та ознак особи злочинця з використанням сучасних технічних засобів і методики виявлення криміналістично значущих відомостей, які будуть інформативними, індивідуальними, динамічними і можуть бути використані при розслідуванні злочинів та встановленні особи злочинця.

Розглянуто методи, які не завжди сприймає традиційна наука, при цьому вони дають змогу за зовнішнім виглядом та діями людини визначити її характер, почуття й здібності. Зазначено, що в криміналістиці та слідчій практиці відомості про властивості й ознаки злочинця зараз використовують дуже обмежено. Тому перспективним є вдосконалення зазначених «нетрадиційних» знань, учень і методів дослідження властивостей та ознак особи злочинця з використанням сучасних технічних засобів і методики виявлення криміналістично значущих відомостей, які будуть інформативними, індивідуальними, динамічними і можуть бути використані при розслідуванні злочинів та встановленні особи злочинця.

Такий стан справ спонукав розробити окрему методику криміналістичного дослідження властивостей та ознак людини для

встановлення ідентифікаційної значущості кожної з властивостей і ознак людини, виявлення кореляційних залежностей між ними, у тому числі на основі використання «нетрадиційних» для класичної науки криміналістики теорій тощо. А в перспективі запропоновано створення відповідної бази криміналістичних обліків і забезпечення накопичення в них даних для постійного функціонування комп'ютерної системи підтримки дослідження властивостей та ознак осіб, причетних до вчинення злочинів, у тому числі виявлених за допомогою нового «нетрадиційного» інструментарію.

Зазначається, що дослідження ґрунтується на тому, що криміналістика – це особлива наука, виникнення якої зумовлено впровадженням досягнень природничо-технічних наук у практику боротьби зі злочинністю. Методи таких наук, як фізика, хімія, біологія, психологія, медицина, генетика, антропологія, математика, кібернетика, менеджмент, логіка, соціологія, педагогіка тощо, уже пристосовано до виявлення слідів злочину й отримання інформації з метою кримінального судочинства.

Наприклад, криміналістична інформація про особу невідомого злочинця може бути отримана з використанням таких учень, що традиційно належать до розділів криміналістичної техніки: гомеоскопії (або гомології), дактилоскопії, дерматогліфіки (досліджує сліди пальців, долонь і боку кистей рук та стоп людини); габітології (або габітоскопії) (вивчає зовнішні ознаки людини та сукупність методів і науково-технічних засобів їх дослідження й використання для ототожнення особи); скриберології (почеркознавства) (досліджує закономірності формування письмової мови та почерку й розробляє методики їх дослідження як носіїв інформації про індивідуальність людини); авторознавства (вивчає умови й закономірності мовної поведінки людини, що зумовлює індивідуальність її письмового та усного мовлення, розробляє методи встановлення їх автора); криміналістичної одорології (розрізняють також за напрямками медичну та психологічну одорологію) (система знань про запахи й носіїв запаху, а також науково обґрунтованих прийомів, технічних засобів, рекомендацій з виявлення, аналізу, вилучення та

зберігання запахових слідів з метою подальшого їх використання в кримінальному провадженні).

Окремі вчення, зокрема графологія (згідно з якою існує стійкий зв'язок між почерком і індивідуальними рисами особистості); фізіогноміка (визначення типу особистості людини, її душевних якостей, властивостей і стану здоров'я, виходячи з аналізу зовнішніх рис обличчя і його виразу); френологія (установлюється зв'язок психіки людини й будови поверхні її черепа); хірософія (хіромантія або хірогномія, чи хорологія, чи пальмістрія) (яка вивчає зв'язок форми рук і папілярних та особливо флексорних ліній, а також горбків на долоні з характером, фізичними даними й людською долею, а також з тілесними та душевними якостями людини), аналізуються автором з точки зору науки криміналістики.

Ці вчення офіційна криміналістика на сучасному етапі її розвитку не завжди схвалює. Проте й серйозних наукових досліджень стосовно спростування науковості (ненауковості) цих підходів вітчизняні криміналісти не проводили.

Для оптимізації облікової діяльності з боротьби зі злочинами запропоновано: постійно проводити моніторинг та аналіз інформації щодо злочинів з метою виявлення ознак серійності, взаємодії слідчих, оперативних, експертних та інших підрозділів у цій діяльності; підвищувати оперативність виявлення серійних злочинів за рахунок чіткішої інформаційно-аналітичної роботи, поліпшення поінформованості співробітників слідчих та оперативних підрозділів про такі злочини; ширше використовувати спеціальні криміналістичні знання для виявлення й діагностики серійних злочинів, всебічного виявлення існуючих між ними зв'язків, формування інформаційних масивів; забезпечувати своєчасне об'єднання кримінальних проваджень; вживати заходів щодо створення первісного обліку кримінальних проваджень на початку досудового розслідування з урахуванням принципів криміналістичної класифікації, функціонування яких повинна забезпечувати експертна служба МВС

України.

Практична значущість дисертації для діяльності правоохоронних органів. Наукова праця **Калюги К. В.** на тему: «**Теорія та практика встановлення та ототожнення особи злочинця засобами криміналістики**» містить вагомі результати, що у сукупності вирішують важливу наукову проблему, пов'язану з удосконаленням механізму ототожнення людини для розслідування злочинів.

Сформульовані положення характеризуються новизною, вони удосконалюють і розвивають вже існуючі криміналістичні наукові знання, супроводжуються пропозиціями щодо уточнення окремих положень і рекомендацій. Вони можуть бути використаними як у наукових дослідженнях, так і в практичній діяльності правоохоронних органів, а також при викладанні навчального курсу криміналістики. Зокрема, уявляється, що представлена наукова праця може бути використана для розробки спеціального курсу «Ототожнення особи криміналістичними засобами», орієнтованого на підвищення кваліфікації оперативних працівників і слідчих для викладання в закладах підвищення кваліфікації слідчих органів внутрішніх справ, а також у межах службової підготовки. Це є підставою для позитивної оцінки представленої роботи саме як актуального і завершеного дисертаційного дослідження.

Разом з тим вивчення змісту дисертації спонукає до певних зауважень, частина яких стосується окремих дискусійних, спірних питань, або позицій автора, які, на нашу думку, **потребують уточнення, чи більш детальної аргументації.**

1. Вважаємо, що окреслені автором у першому підрозділі роботи основні історичні етапи становлення та розвитку теорії й практики встановлення особи невідомого злочинця в різні періоди розвитку людства як складової знань стосовно злочинів, що вчинялися, та тодішніх знань щодо засобів боротьби з ними, які в подальшому сформували систему криміналістичних знань, у зв'язку з їх важливим методологічним значенням

для теорії криміналістики потребують подальшого окремого самостійного ґрунтового монографічного дослідження.

2. У підрозділі 3.3. роботи дисертант вірно виокремлює й аналізує засадничі передумови формування поняття «криміналістичний портрет особи злочинця» й розробляє на цій основі доцільні методика його складання. У цьому контексті він посилається на досвід зарубіжних країн зі створення тривимірної комп'ютерної моделі особи невідомого злочинця, яка ґрунтується на методі так званого еволюційного морфінгу (трансформації). Хотілося б почути більш докладно можливості його застосування в сучасних умовах роботи експертно-криміналістичних підрозділів.

3. Використовуючи розроблені у роботі (підрозділи 3.2. і 3.3.) методичні підходи, окреслено визначальні особистісні характеристики та складено типові «криміналістичні портрети» окремих видів злочинців. Чи вважає автор доцільним і можливим розширити у подальшому перелік видів типових криміналістичних портретів злочинців.

4. Доцільною, на нашу думку, є пропозиції автора зі створення окремого виду криміналістичного обліку – картотеки криміналістичних портретів. Хотілося б уточнити – який характер будуть мати ці нові картотеки, чи будуть вони комп'ютеризовані та матимуть можливість їх оперативного поповнення.

5. Досліджуючи у підрозділі 4.2. можливості й доцільність використання в сучасних умовах для характеристики особи злочинця «нетрадиційних» знань та методів фізіогноміки, френології, хіромантії (хірогномії, хірології), графології тощо, дисертант аналізує і цілком «традиційні» криміналістичні методи габітології, одорології, почеркознавства, фоноскопії та деяких інших вчень. У чому вбачається їхня новизна відносно розглянутої проблематики.

Зроблені зауваження, проте, не заважають визнати в цілому високі достоїнства роботи і вважати її завершеним монографічним дослідженням актуальної проблеми. Робота містить вирішення низки

важливих загально-теоретичних, тактичних, процесуальних та інших питань можливого застосування допомоги інформаційно-аналітичних баків інформації, використання допомоги експертів, які діють в межах процесуальних повноважень у кримінальному провадженні на початковому етапі розслідування злочинів.

Усе зазначене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертація **Калюги Каріни Вікторівни "Теорія та практика встановлення та ототожнення особи злочинця засобами криміналістики"** виконана на належному науковому рівні, є самостійним, завершеним кваліфікаційним монографічним дослідженням, в якому містяться наукові положення та науково-обґрунтовані результати у галузі криміналістики, що розв'язують важливу наукову проблему, яка виявляється у комплексній теоретичній розробці концепції застосування в сучасних умовах окремої криміналістичної теорії про зовнішні ознаки та властивості особи злочинця. А високий рівень проведеного дослідження та його практична спрямованість свідчать про зрілість дисертанта як науковця.

Дисертаційна робота на тему: **«Теорія та практика встановлення та ототожнення особи злочинця засобами криміналістики»** відповідає вимогам п.п. 9, 10, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, Наказу МОН України від 12.01.2017 року № 40, а її автор – **Калюга Каріна Вікторівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедрою галузевого права
Херсонського державного університету**

О. С. Саінчин

« ___ » жовтня 2017 року